

УДК 025:005.342](477)

Наталія Ковальчук,

здобувач кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Інноваційність як вагомий складник ефективної організаційно-управлінської діяльності бібліотек

Розглянуто особливості інноваційності змісту організаційно-управлінської діяльності розвитку бібліотек у контексті нових суспільних реалій; наведено огляд основних складових елементів бібліотечних інновацій.

Ключові слова: бібліотека, інноваційність, інноваційна діяльність, бібліотечна інновація, організаційно-інноваційні зміни

Постановка проблеми. Нині в Україні відбуваються складні, багатогранні процеси в різних галузях суспільства, які впливають і на роботу бібліотек. Саме в контексті цих перетворень зростає їхня роль як суб'єктів формування та функціонування інформаційного простору в сучасному суспільстві. Бібліотека потребує організаційно-управлінських і технологічних інновацій, що сприятиме вдосконаленню її роботи, досягненню бажаного кінцевого результату. Отже, важливого значення в діяльності бібліотек набуває саме управлінський аспект, що передбачає аналіз стану справ, усвідомлення потреби змін і впровадження ефективних, дієвих інновацій.

Мета статті — визначити особливості інноваційності як вагomeго складника ефективної організаційно-управлінської діяльності бібліотек у контексті нових суспільних реалій.

Вклад основного матеріалу. Успішна діяльність бібліотеки безпосередньо залежить від ефективної системи управління, здатності відповідати вимогам часу. Шукаючи шляхи подальшого розвитку в умовах впровадження нових інформаційних технологій, бібліотеки модернізують внутрішню структуру, вдосконалюють форми управління персоналом, що є ознакою інноваційності.

Більшість науковців вважає, що інноваційність — це загальна властивість, притаманна суспільству загалом і окремим його частинам, здатна відображати дійсність, трансформувати її, вносити в суспільну систему елемент новизни та створювати передумови для соціокультурних змін різноманітного масштабу.

У першому десятилітті ХХ ст. поняття "інновація" ввів до наукового обігу австрійський (згодом — американський) учений Й. Шумпетер, котрий визначав її як нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, мотивовану підприємницьким духом і трактував як нову функцію виробництва, "нову комбінацію" [11].

Відповідно до Закону України "Про інноваційну діяльність", інновації — це новостворені (застосовані) та (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [9].

Бібліотечні інновації — це нестандартні ідеї, проекти та методики, які виходять за межі чинних канонів і традиційних форм та відбивають новий підхід до змісту й організації обслуговування, технології управління бібліотекою [5].

Закордонні науковці тлумачать поняття бібліотечних інновацій по-різному. Наприклад, Є. Качанова визначає інноваційну діяльність у бібліотечній галузі як таку, що покликана стимулювати розвиток бібліотек і передбачає суттєве структурно-організаційне оновлення й технологічну модернізацію процесів, а також позитивні зміни у професійній свідомості. Це передусім дасть змогу впроваджувати нові бібліотечні послуги, вплине на трансформацію традиційних функцій відділів бібліотеки, характер та якість роботи фахівців, спонукатиме до підвищення їхньої кваліфікації. Реалізація цих завдань можлива за умови введення інновацій в управлінській діяльності [7].

Дослідниця Є. Гусева, вважає, що інновації в бібліотеці — це запроваджений зразок діяльності, яку характеризує цілковита або відносна новизна, що виходить за межі сталих традицій і виводить професійну діяльність на принципово покращений або якісно новий рівень. Автор наголошує, що нині потреба оновлювати роботу бібліотек зумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. До зовнішніх належать: політичні (зміни політичного курсу країни, законодавства тощо); економічні (спад або піднесення економіки, проблеми фінансування бібліотек тощо); технологічні (створення нових виробничих технологій,

інформаційних систем і каналів комунікації, зміна умов доступу до нових технологій тощо); соціальні (зміна цінностей і пріоритетів у суспільстві, поява нових потреб, зміни соціальної структури тощо). На внутрішні чинники впливає потреба чи бажання розвивати нові напрями діяльності, підвищувати продуктивність праці, зміцнювати позиції на ринку тощо [2].

Проблематику особливостей організаційно-інноваційної діяльності бібліотек розглядали вітчизняні науковці І. Давидова, Н. Ніколаєнко, Н. Безручко, Т. Вилегжаніна, О. Ісаєнко, Я. Хіміч та ін.

І. Давидова у дисертаційному дослідженні акцентувала, що інноваційна політика впливає на інтеграцію процесів інформатизації й модернізації бібліотечної діяльності, створення умов і форм входження бібліотек до єдиного інформаційного простору, сприяє визначенню ролі й місця бібліотек України як суб'єктів інформаційного ринку та складового елементу інформаційної інфраструктури суспільства і дає змогу сформулювати стратегічне бачення сутності процесів розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві та їх трансформацій під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників [3].

З огляду на викладене слушно вважаємо думку Н. Ніколаєнко, яка під інноваційною розуміє діяльність, спрямовану на стимулювання поступального розвитку бібліотеки, що здійснюється завдяки змістовому, структурно-організаційному оновленню й технологічній модернізації всіх процесів, а також позитивним змінам у професійній свідомості персоналу, підвищенню креативного потенціалу співробітників.

Відповідно до наведеного, автор вирізняє такі основні елементи бібліотечних інновацій:

— організаційні (спрямовані на налагодження внутрішніх і зовнішніх комунікацій бібліотеки, формування бібліотечної політики, зміни у структурі установи);

— продуктові та сервісні (орієнтовані на розширення асортименту сервісних послуг, запровадження принципів нових послуг для користувачів);

— методико-технологічні (пов'язані з розробленням і використанням нових методик роботи бібліотеки, бібліотечних послуг, техніки й технологій);

— управлінські (спрямовані на неперервний професійний розвиток співробітників бібліотеки, зокрема на формування їх інформаційної культури та реалізацію творчого потенціалу) [8].

За причинами виникнення бібліотечні інновації поділяють на рекреативні та стратегічні. Рекреативні — це інновації, які забезпечують виживання установи в умовах конкуренції. Вони постають як реакція на нові перетворення з боку конкурентів, щоб завдяки конструктивним змінам організація була спроможна ефективно функціонувати на ринку.

Я. Хіміч наголошує на тому, що стратегічні інновації — це нововведення, запровадження яких має випереджальний характер задля отримання конкурентних переваг у перспективі. Інновації поділяють на радикальні та модифікувальні. Радикальні передбачають використання принципово нових підходів, заміну старих об'єктів новими тощо. Модифікувальні дають змогу поліпшити наявні об'єкти, модернізувати

послуги, продукцію, технології, організаційні та соціальні способи управління. Водночас науковець наголошує, що особливий вплив на оновлення всієї системи управління установою чинять радикальні зміни. Будь-які важливі перетворення в одній галузі діяльності бібліотеки зазвичай потребують негайних змін на суміжних ділянках, а іноді й загального оновлення управління установою. Використання принципів нових підходів, технологій, зі свого боку, зумовлює потребу у розробленні й запровадженні комплексу взаємопов'язаних нововведень — інноваційного кластера, котрий є сукупністю інновацій, цілісною системою нових продуктів, технологій, організаційних та управлінських перетворень [10].

Т. Вилегжаніна, досліджуючи інноваційні трансформації публічних бібліотек України, зазначає, що організаційним змінам сприяє запровадження нових інформаційних технологій, а це позитивно впливає на діяльність установ, започаткування нових бібліотечних продуктів і послуг, якість обслуговування користувачів електронних ресурсів, розвиток внутрішніх бібліотечних технологій, професійний рівень співробітників, зростання фінансових доходів, створення можливостей для збору й аналізу інформації, потрібних для вивчення ефективності діяльності установи [1].

На думку дослідниці, перетворення в бібліотечній діяльності впливають на корекцію й методичної функції бібліотек, зокрема їх методичні відділи насамперед зосереджують увагу на консалтингових послугах, проводять інтернет-конференції у регіонах тощо. Інноваційні зміни в методичній роботі також стосуються системи перспективного планування, поглиблення аналізу, вдосконалення системи підвищення кваліфікації фахівців.

Актуальні аспекти управління бібліотечною установою за умов суспільних інноваційних структурно-функціональних перетворень розглянула О. Ісаєнко, яка наголошує, що "сучасна бібліотека потребує такої управлінської моделі та конфігурації своєї структури, яка була б здатною системно і всеякчас підтримувати у колективі інноваційну активність та загалом створити повноцінну систему управління нововведеннями" [6].

Нині основними формами документації інноваційного процесу є:

— інноваційна заявка й інноваційна пропозиція;

— інноваційний проект, інвестиційний проект (проект підтримки), проект запровадження (бізнес-план);

— методичні розробки матеріалів (рекомендації, консультації) щодо поширення новачків;

— план, звіт про виконання інноваційного проекту, проведення маркетингового дослідження, результати експертизи проекту;

— договір (контракт про виконання робіт, творча співпраця);

— статті у професійних та інших виданнях, зокрема й електронні документи;

— різноманітні засоби рекламної інформації [4].

Зауважимо, що дослідники-бібліотекознавці пропонують близькі, але різні підходи до розподілу бібліотечних інновацій та їхньої характеристики. Зазвичай

основними об'єктами бібліотечних інновацій є бібліотечні послуги та продукція; бібліотечна технологія; організаційно-управлінський розвиток установи та її персонал.

Саме технологічні інновації зумовлюють зміну традиційних функцій відділів бібліотеки, чим сприяють зростанню інтересу до неї з боку різних верств населення (представників влади, бізнес-структур, видавців, меценатів тощо), надають можливість упроваджувати ширший асортимент послуг, активізують потребу в кваліфікованих працівниках, а також нових управлінських підходах.

Організаційні й управлінські інновації передбачають удосконалення методів управління бібліотекою (вироблення методів планування, рішень, інструменту контролю за їх виконанням), формування інноваційної культури. Вони ґрунтуються на традиціях бібліотеки, залежать від позиції та активності керівника, його особистісних і ділових якостей лідера й організатора змін.

Найвагомішим показником результативності організаційно-інноваційних змін у бібліотечній діяльності є її здатність самостійно виконувати функції впорядкування внутрішніх і зовнішніх зв'язків для виконання таких завдань:

- налагоджувати принципово нові відносини з територіальними органами влади й управління;
- набувати статусу соціокультурного інституту та центру професійних комунікацій;
- формувати систему безперервного професійного розвитку бібліотекарів;
- розвивати горизонтальні професійні комунікації всередині бібліотеки;
- створювати й реалізовувати нові концепції бібліотечного обслуговування, які характеризуються відкритістю, загальнодоступністю та комфортністю.

Водночас на інноваційну діяльність бібліотеки впливають об'єктивні причини (політична та соціально-економічна ситуація в країні), а її результати залежать від суб'єктивних передумов (наявності інноваційної політики й стану інноваційної культури в бібліотеці). Соціально-культурні, політико-правові, технологічні й економічні чинники спричиняють потребу в новому підході до організації роботи бібліотек. На нашу думку, оновлення в управлінській діяльності передбачає зміни:

- у системі влади й рівнях централізації;
- цілей бібліотеки і способів їх досягнення;
- у системі диференціації послуг;
- у системі управління та розподілу обов'язків;
- в організаційно-документаційному забезпеченні системи управління;
- форм вироблення рішень і контролю за їх виконанням тощо.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що зміни можуть бути, по-перше, поступовими, тобто з підтримкою чинної системи й поетапною модернізацією процесів, а по-друге, радикальними — з оновленням принципів і методів організації системи функціонування бібліотеки, заміною застарілої технології на нову. Радикальні зміни потребують більших зусиль для реалізації, але у сучасних умовах вони найрезультативніші та найактуальніші. Отже, важливою

рушійною силою інноваційних процесів у бібліотечній галузі є готовність до змін і впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних продуктів і послуг, розроблення та реалізація новітніх інформаційних технологій, розвиток і підвищення кваліфікації персоналу, входження бібліотек у зовнішнє середовище, що можливо лише за їх ефективної організаційно-управлінської діяльності.

Список використаної літератури

1. *Вилегжаніна Т.* Інновації — визначальний фактор розвитку бібліотек України / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. — 2009. — № 3. — С. 6—9. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2009_3_2. — Назва з екрана.
2. *Гусева Е.* Библиотечная инноватика как стратегия и фактор развития современной библиотеки: обоснование концепции / Е. Гусева // Библиотековедение. — 2012. — № 1. — С. 32.
3. *Давидова І. О.* Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... д-ра наук з соц. комунікацій / І. О. Давидова ; Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2008. — 51 с.
4. *Інновації як стратегія і умова розвитку бібліотек : консультація /* Нац. б-ка України для дітей і авт.-уклад. Н. І. Безручко. — Київ, 2014. — 24 с.
5. *Інноваційна діяльність у бібліотеках.* — Режим доступу: <http://www.zouib.zp.ua/node/1094>. — Назва з екрана.
6. *Ісаєнко О.* Управління бібліотечними технологіями в умовах інноваційних структурно-функціональних перетворень / О. Ісаєнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. — Київ, 2011. — Вип. 29. — С. 33—50.
7. *Качанова Е. Ю.* Инновации в библиотеках : практ. пособие / Е. Ю. Качанова ; Санкт-Петербургский ун-т культуры и искусств. — Санкт-Петербург : Профессия, 2003. — 318 с.
8. *Ніколаєнко Н. М.* Інноваційна діяльність бібліотеки УПА: стан і перспективи / Н. М. Ніколаєнко. — Режим доступу: <http://repo.uira.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2662/1/Nikolaenko.pdf>. — Назва з екрана.
9. *Про інноваційну діяльність : закон України від 04.07.2002. № 40-IV //* Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 36. — Ст. 266.
10. *Хіміч Я. О.* Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програм. підвищ. кваліфікації / Я. О. Хіміч. — Київ : Самміт-книга, 2012. — 88 с.
11. *Шумпетер Й. А.* Теория экономического развития. Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла экономической конъюнктуры / Й. А. Шумпетер. — Москва : Прогресс, 1992. — 231 с.

Рассмотрены особенности инновационности содержания организационно-управленческой деятельности развития библиотек в контексте новых социальных реалий; приведен обзор основных составляющих элементов библиотечных инноваций.

The features of innovacionnosti maintenance of organizational-administrative activity of development of libraries are considered in the context of new social realities; the review of basic making elements of library innovations is resulted.

Надійшла до редакції 20 листопада 2018 року